

ՀԱՅԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐ ԱՅԼՆ

ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամեն տեղի համար ուր այս լրագրի մուտքը արգելուած չէ, ամբողջ 16րդ շրջանի (900 սեպտ.—901 յուլիս) բաժնորդագրին է 20 ֆր. կանխիկ: Կարելի է նաև բաժնորդագրուել քանի ամսի համար որ ուզուի, ամեն մէկ ամսականը 2 ֆր. հաշուելով և 1901 յուլիս ամսին անգին չանցնելու պայմանով:

Նամակ և ծրար պէտք է դրկել հետևեալ հասցեով. M. PORTOUKALIAN, Rédacteur du journal Arménia. MARSEILLE (France).

ԺԶ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 28

1901 ՄԱՐՏ 13

1901 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 28 (2.8.)

ԶՈՐԵՑԵԱՐԺ

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտեալով և կտրուածք միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Կտրուածքը չէ վերագրածուել հրատարակուած ձեռագիրները: Ծանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով: Ծանուցման 1 միջակ դրը 1 սանդղակարժէ. 1 գլխագիրը 2 սանդղակարժէ: Les annonces, en français et en arménien sont reçues, aux bureaux de Rédaction: Rue Glandevès, 17.

ԲԱՅՈՒԱԾ Է
ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
“ԱՐՄԵՆԻԱ”
ԺԶ ՇՐՋԱՆԻՆ
(1900 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ—1901 ՅՈՒԼԻՍ)

Արմենիայի ամբողջ 16րդ շրջանի բաժնորդագրին է 20 ֆրանգ որ կարելի է նաև մաս առ մաս զրկել, 10 կամ 5 ֆրանգով:

—Ամենք որ Արմենիայի Օթմանյակ կը գրուին, իրենց համար ստացած մէկ օրինակ Արմենիայէն զատ՝ օրի բաժնորդագրինը 20 ֆր. է, քանի՜ օրինակ Արմենիա որ ուզեն, կը զրկուի իրենց հասցեով և իրենց ծրարի մէջ գրուած, ամէն մէկ օրինակի տարեկան բաժնորդագրինը 10 ֆրանգ և քամ որ նոյնն է, ամսական մէկ ֆրանգ միայն հաշուելով:

—Ամեն ազգի ու երկրի մէջ ընդունուած սովորութիւն մ'է որ ՀԱՅԳԻՐՆԵՐԻ ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԵՐԸ ԿԱՆԽԻԿ ԿԸ ՎՃԱՐՈՒԻՆ:

—Արմենիայի այն հին բաժնորդներ որոնք 15րդ շրջանին համար 20 ֆրանգ աւելցուցին վճարած էին, իրենց հին հաշիւ փակուելու համար իրաւունք պիտի ունենան ներկայ 16րդ շրջանի մինչև 11րդ թիւն ստանալու: Հետևապէս այս 16րդ շրջանի մինչև վերջին իրենց բաժնորդագրին վճարած լինելու համար 17 1/2 ֆր. միայն կը պարտին զրկել: Իսկ այն հին բաժնորդներ որոնք ներկայ 16րդ շրջանին համար ալ 20 ֆր. զրկած են արգէն, կը խնդրենք որ հաճին իմացուան ինչ մէկ թէ ինչպէս կուզեն կարգադրել իրենց այդ 2 1/2 ֆր. պահանջը: Եթէ կը փափաքին, իրենց ընտրած գիրքերէ 2 1/2 ֆր. արժէքով կը զրկենք իրենց (եթէ իրենց ուզած գիրքն աւելի արժէ, տարբերութիւնը մեկ զրկուելով): Իսկ եթէ կուզեն, փոստով իրենց կը վերագրուինք այդ 2 1/2 ֆրանքը:

—Արմենիային իր 16րդ շրջան թեւաւ կոխելով հրատարակուած չյետաձգելու համար, մեր բարեկամներէ շատերի խորհուրդին հետեւելով, վերսկսած ենք շարունակել հրատարակութիւնը, առ այժմ չաբաթը մէկ թերթ հանելով և խոստանալով շուտով սկսիլ նորէն, երբ հանգամանքները ներքին, շաբաթն երկու թերթ տալու:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խմբագրական ազդ. — Նամակ թիւրքիսէն (Կ. պոլիս). — Կոստորածի լուրեր Հայաստանէն. — Հայերի թիւրքիսէն. — Իշխան Լուսինեան. — Նոր քրատարակութիւններ. — Թիւրքիսէն լուրեր. — Անգլիա. քրատարակութեան պատերազմը. — Արտասահմանի լուրեր. — Ծանուցումներ:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱԶԴ

Տեղական սովորութեան համեմատ, Ձատիկը կանխավճարներէ զլիւսուոր պայմանաժամներէ մին լինելով, կը խնդրենք մեր այն բաժնորդներէ ուրոնք դեռ անվճար մնացած հաշիւ ունին, շուտով հասցունել մեզ իրենց պարտական մնացած բաժնորդագրինը որով գործին ալ գիւրութիւն մը տըւած կը լինին: Յայտնի է թէ լրագրի կանոնաւոր ընթացքը դիւրացունող զլիւսուոր միջոցներէ մին է բաժնորդագրիններէ կանոնաւորապէս ԿԱՆԽԻԿ վճարուիլը:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԴԻԱՆ

Կ.պոլիս, 1 մարտ

Մակեդոնական խնդիրը

Մակեդոնիայի վիճակը հետզհետէ աւելի կը վատթարանայ: Թիւրքերն ու Ալպանացիներն սկսած են յարձակումներ ընել Պուլկարներին վրայ և պէտք է խոստովանել թէ այդ գործի մէջ իրենց կաշկեղէն նաև Սերպերը, Գուցո. Վալաքները և Յոյները որոնք իրենց կը գրգռեն և առաջ կը քշեն: Սալոնիկի, Մանասթըրի, Իւսքիւպի մէջ, Մակեդոնիայի ամեն կողմերն, նոյն իսկ մայրաքաղաքին մէջ, բազմաթիւ Պուլկարներ կը ձերբակալուին որոնք, իրաւի կամ անիրաւի, մատնուած են թէ Սոփիայի մակեդոնական մասնաժողովի գործակալներ են: Կողոպուտներ, անարգանքներ, բռնաբարութիւններ չափազանց կը շատնան հետզհետէ: Բայց Պուլկարները յօժար չեն երեւի թողաւորելու որ զիրենք խմբովին կամ մաս առ մաս կոտորեն, արդէն քովթաճիներէ բաղկացած ապստամբական զանազան խումբեր, որոնք գուցէ չափէն աւելի աճապարած են զէնքի դիմելու, զանազան տեղեր երևան եկած և օսմանեան կանոնաւոր զօրքերին կամ Առնաւուտ պաշտպանութիւններին հետ հրացանաձգութեան փոխանակութիւններ ըրած են:

Կ.պոլիսի եւրոպական դեսպաններն իրար ետեւէ գնացին Բ.Դուազ և օսմանեան կառավարութեան ուղարկութիւնը հրաւիրեցին Մակեդոնիայի խռովայոյզ կացութեան և անկէ ծագելիք ծանր վտանգներին վրայ: Բայց որովհետև Մակեդոնիան ոչ միայն իլլիրական թերակղզին բնակող զանազան ազգութիւններէ ներկայ կուրի ասպարէզն է, այլ մի քանի մեծ տէրութիւններէ նախանձոտ փառասիրութիւններէ ապագայ կուրի ասպարէզն ալ է, եւրոպական դեսպաններն Բ.Դուան ըրած աղաքարութիւններն այնչափ իրար կը հակասեն որ չէին կրնար ազդեցութիւն մ'ունենալ: Ընդհակառակ, օսմ. կառավարութիւնը կը շահագործէ տէրութիւններէ այդ նախանձն ու բաժանումները, համոզուելով թէ Եւրոպան այդ կերպով անդամալոյծ ու անկարող դարձած, կը թողու իրեն որ իր ուզածի պէս վարուի Մակեդոնիայի մէջ:

Խուսական դեսպանատունը որ կարծեմ էր թէ բաւական է մակեդոնական մասնաժողովին աղաքարելու որ հանդարտ կենան և Մակեդոնիայի Պուլկարները գլուխներ մինչև գետին կը խոնարհեցունեն, հիմա շատ անհանգիստ է և ա'լ տարակոյս չունի որ եթէ գործերն այս ընթացքով շարունակուին, անկարելի պիտի լինի ապստամբութեան մը առջին առնել և եթէ անգամ մը ապստամբութիւն ծագի Սալոնիկի, Մանասթըրի և Գուցո. սովոյի նահանգներին մէջ, զժուար պիտի լինի սահմանափակել անոր տարածումը: Ամեն ինչ ցոյց կուտայ այժմէն որ եթէ Մակեդոնիայի Պուլկարներն ոտքի ելնեն, Ֆէրտինանտ իշխանը չպիտի կրնայ ա'լ անտարբեր մնալ անոնց վիճակին: Չինուորական տեսակէտով, պուլկար իշխանապետութիւնը բանի տեղ չգրուելիք ոյժ մը չէ և եթէ ասպարէզ իջնէ, Թիւրքերն իրենց առջև պիտի գտնեն Յոյներէն տարբեր կերպով ահաբեկ հակառակորդ մը: Պուլկարներն ամեն բանէ առաջ գործնական մարդիկ լինելով, եթէ գիտնան որ կուրին մէջ իրենց սեփական ոյժերին միայն պիտի թողուին և աջակից չպիտի գտնեն, հաւանօրէն չեն ուզեր կուրի բռնուիլ Թիւրքերին հետ: Բայց եթէ Պուլկարի չկրնայ յոյս զնել Ռուսիայի վրայ, իրեն ետեւն ունի Աւստրիան և

Աւստրիայի ետեւն ալ կայ Ալմանիան: Եւրոպայի մէջ համոզուած են թէ Աւստրիա տեղէն չպիտի երեւայ. սակայն ատոր համար ուրիշ հաւաստիք չունին, բայց միայն Ռուսիայի ապահովի խօսքերը և Ալմանիայի յայտարարութիւնները թէ չուզեր իր մտերմ բարեկամ Թիւրքիային դէմ խաղ մը խաղալ, անոր անգամահատութեան օգնելով: Կերեկի թէ կը մոռնան որ Պէրլինի դաշնագրէն ի վեր — ա'լ աւելի հեռուն չերթանք — Աւստրիա աչքը տնկած է Սալոնիկի վրայ և թէ միւս կողմէ ալ Ալմանիայի շահը կը պահանջէ որ Աւստրիացիներն յառաջ քալեն երթան դէպի Եգէական ծովը: Աւստրիայի այդ յառաջխաղացութեան հետեանքը պիտի լինի Ալմանիայի կողմէն ալ փոխադարձապէս շարժում մը որով Հապսպուրկի միապետութեան ալմանական նահանգները պիտի անցնին ալմանական կայսրութեան:

Մակեդոնական մասնաժողովի գործունէութեան ծրագիրներն արգիւելու համար, մինչև այժմ երկու ազդեցութիւններ ի գործ դրուած են Մակեդոնիայի մէջ որոնք Պուլկարներին կը յորդորեն համբերել, տարածած ապստամբութեամբ մը իրենց դատ չը կորսնցունել կամ չվտանգել, յուսադրելով որ իրենց վիճակ լաւցունելու համար բարենորոգումներ պիտի լինին և իրենց զլիւսուոր գանգատներին գոհացում պիտի տրուի: Սոփիայի կառավարութիւնը և Կ. պոլիսի պուլկար եկզարքը, երկուքն ալ, կը ջանային Մակեդոնիայի մէջ գրգռութեան ոգին հանդարտեցունել և միևնոյն ժամանակ համոզել օսմ. կառավարութիւնն որ Պուլկարներին հետ աւելի բարեհաճութեամբ ու մեղմութեամբ վարուի: Այսօր Ֆէրտինանտ իշխանն ու Կ.պոլիսի եկզարքը զիրենք անկարող կը զգան այնպիսի շարժման մը առջին առնելու որը փութացունելու մէջ կարծես թէ հաճոյք կը զգայ թիւրք կառավարութիւնը և ատոր համար հետզհետէ աւելի կը սաստկացունեն իր բռնապետական միջոցները:

Ֆէրտինանտ իշխանը բարձր փառասիրութիւններ ունի, ոչ միայն աչքը տնկած է անկախութեան, այլ և կը ձգտի Սան. Ստեֆանօի դաշնագրի Պուլկարիան վերահաստատելու և նոյն իսկ Անգլիանուպոլիսն ալ անոր հետ

միացունելու : Միայն թէ իշխանն իր այդ փառասիրութեան հետ մէկտեղ խոհեմութիւնն ալ ձեռքէ չթողուր : չուզեր թիւրքիաի հետ կռուի բռնութիւն մինչև որ առաջուց ամեն բանի չտեղեկանայ և չապահովուի թէ ի հարկին կրնայ յոյս դնել Ռուսիաի և Աւստրիաի բարեացակամ միջամտութեան վրայ : Այդ երկու տէրութիւններէ մէկին միայն աջակցութիւնը բաւական չերկրի իրեն . և որովհետեւ Ռուսիա կը յայտարարէ պարզապէս թէ Մակեդոնիաի մէջ Պուլկարներէ ունէ շարժման հակառակ է , ինք ալ ամեն միջոցներով պիտի փորձէ չափաւորել մակեդոնական մասնաժողովի չափազանց առաջ նետուելու եռանդը : Դժբաղդապէս , Ֆէրտինանտ իշխանն այնչափ ազդեցութիւն չունի որ իր կամքն իբրև պատգամ ընդունել տայ երկրին և այդ բանի մէջ ինք աւելի անկարող է քան թէ սուլթանն իր ժողովուրդի կրօնական մոլեռանդութեան տիրապետելու մէջ : Ֆէրտինանտ իշխանն երբեք այնչափ ժողովրդականութիւն ունեցած չէ Պուլկարիաի մէջ որ կարենայ ազգային շարժման մը հոսանքին դիմադրել , առանց վտանգելու իր իշխանական տան ապագայն . մանաւանդ որ չափազանց քաղաքագէտ երևնալու համար այն պիտի վարժուէր մ'ունեցած է որ էքզարքն ալ իրմէ պաղեցուցած է որի ազդեցութիւնը շատ մեծ է թէ՛ Պուլկարիաի և թէ՛ Մակեդոնիաի մէջ :

1896ին , ռուս դիւանագիտութիւնը խորհեցաւ հայտնեցունել պուլկար եկեղեցին Ֆէնէրի պատրիարքարանին հետ հետեւեալ պայմաններով . Ֆէնէրի եկեղեցին պիտի ճանչայ պուլկար եկեղեցին իբրև ինքնագլուխօրթոթոքս եկեղեցի մը և ատոր փոխարէն՝ Մակեդոնիաի Պուլկարներն ալ տիեզերական պատրիարքի հոգեւոր իրաւասութեան տակ պիտի մտնեն դարձեալ : Այդ առթիւ էկզարքն ազդարարեց որ ամենափոքր փոփոխութիւն մ'անգամ չընդունիր 1870ի ֆէրմանի 10րդ յօդուածին մէջ որով Պուլկարներին իրաւունք տրուած էր իրենց առանձին առաջնորդներ ունենալու և միանգամայն յայտարարեց իշխանին որ իր թագը վրայ կուտայ եթէ պուլկար եկեղեցին Մակեդոնիաի մէջ ունեցած իրաւունքներէն ունէ բան զոհէ իշխանը այդ զեկուցումն ալ երկրորդել չը տուաւ . բայց այդ ժամանակէ ի վեր կասկածոտ աչքով կը նայի անոր վրայ պուլկար կղերը և աւելի կասկածոտ քան թէ այն ժամանակներն որ կըսուէր թէ Սթամպուլօֆ պուլկար եկեղեցին հռովմէական եկեղեցիին հետ միացունելու ծրագիրն ունի որպէսզի Պուլկարներին և Ռուսներին միջև անանցանելի անդունդ մը բանայ :

Սթամպուլօֆի հետ մէկտեղ , որ ինչպէս յայտնի է՝ խորհրդաւոր հանգամանքներէ մէջ սպաննուեցաւ , Պուլկարիա կորսնցուց այն միակ մարդն որ բաւական ազդեցութեան փայլ հեղինակութիւն և քաջութիւն ունէր , պուլկար իշխանապետութիւնը թիւրքիաի հետ կռուի մէջ ձգող ժողովրդական շարժում մը արգելելու հա-

մար : Ո՛չ իշխանն և ո՛չ իր նախարարներ պէտք եղած բարոյական հեղինակութիւնն ու ոյժն ունին դէպքերի հոսանքին դէմ դնելու և զանոնք իրենց ուզած ուղղութեամբ առաջ մղելու : Ո՛չ կարող են շարժման մը դիմադրելով զայն ի դերն հանել և ո՛չ ալ կարող են շարժում մը գրգռել և անոր սռալնորդել : Եւ ահա հոգ է վտանգը որովհետեւ մակեդոնական մասնաժողովն ամեն վայրկեան կարող է , միայն թէ քիչ մը յոյս ունեւայ արտաքին աջակցութեան վրայ , զէնքի հրաւէր կարգալ Մակեդոնիաի Պուլկարներին և իշխանապետութիւնը յառաջ մղել կռուին մէջ , իշխանին և իր կառավարութեան կամքին հակառակ :

Եթէ Սոֆիաի նախարարները մեծ նշանակութիւն կուտան Ռուսիաի կամ Աւստրիաի զգացման , Մակեդոնացիներին հոգը չէ այդ : Անոնք անտարբեր կը մնան ռուս կամ աւստրիացի դիւանագէտների բարեկամական խորհուրդներին կամ խիստ ազդարարութիւններին : Իշխանապետութեան Պուլկարները հրաւիրել որ շատ հանգիստ և շատ խելացի կենան որպէսզի ռուս դիւանագիտութեան հաշիւները չխանգարեն , ատոր դէմ ըսելիք չկայ . բայց գործը ատով չլինար . պէտք է նաև Մակեդոնիաի Պուլկարները համոզել որ շարունակեն հնազանդութեամբ կրել զիրենք ճշող լուծը : Մէկ մարդ միայն կայ որ թէրևս կարողանայ այս վտանգաւոր կացութեան մէջ խօսք հասկցունել , Մակեդոնացիներին չափաւորութեան յորդորներ ընդունել տալով և զանոնք համոզելով որ չյուսահատին ապագայի բարեօքոմէն : Այդ մարդն է էկզարքը :

Արդարեւ Ամեն Երոսէֆ , որ արեւելեան եկեղեցիին այս դարի մէջ ունեցած ամենանշանաւոր եկեղեցականներէ մին է , բոլոր Պուլկարներէն կը յարգուի և ամենքն ալ կը պատկառին իրմէն . մանաւանդ անոնք որոնք թիւրքերի տիրապետութեան տակ մնացած են դեռ Մակեդոնիաի պուլկար ժողովրդին վրայ իր ունեցած ազդեցութեամբն է աւելի քան թէ Սոֆիաէն եկած խորհուրդներ և ռուս դիւանադիտութեան ջանքերին շնորհով՝ որ վերջին տարիներ եղած ապստամբական փորձերի հետեւեալ ընդհանուր ապստամբութիւն մը չեղաւ : Բայց էկզարքն իր ժողովուրդ կայսերական կառավարութեան հնազանդութեան մէջ պահելու համար պարտաւորեցաւ խոստանալ որ իրենց զանգաւորներ պիտի լսուին Երլուզէն և անոնց դարձան պիտի տարուի : Այս մասին իր պարտականութիւն կատարեց , գործերի վիճակն իր ճշմարիտ գոյներով ներկայացուց պալատը և պնդեց թէ պէտք է աւելի իրաւունքով և արդարութեամբ վարուիլ Մակեդոնիաի Պուլկարներին հետ եթէ կուզուի որ Էկզարքարանի յորդորներն աւելի ազդեն անոնց վրայ քան թէ մակեդոնական մասնաժողովի գործակալների գրգռութիւնները : Գեղեցիկ խոստումներ ստացաւ էկզարքը

Երլուզէն . բայց այդ խոստումներ մեռած տառ մնացին : Այժմ էկզարքը բոլորովին վհատած է : Անտարակոյս , ինչպէս անցեալին մէջ , միշտ հակառակ է ապստամբական շարժման , որովհետեւ կը խորհի թէ ատոր անխուսափելի հետեւանքը պիտի լինի Աւստրիացիներին դէպի Սալոնիկ արշաւելը և թէ այդ կերպով Մակեդոնիաի ամենամեծ մասը Պուլկարների ձեռքէն պիտի ելնէ . բայց ապրելու կամ մեռնելու խնդիրը ամեն բանէ առաջ է Մակեդոնացիներին համար : Մակեդոնիաի Պուլկարները , Մակեդոնիան ալ իրեն մէջ առած Մեծ Պուլկարիաի թագաւորութեան մը հաստատուելուն վրայ մտածելէ առաջ , իրենց « ինչու կամ չինչու » խնդիրը կուզեն լուծել հիմա : Եւ այդ երկսայրաբանութեան առջև էկզարքն անկարող է բան մ'ընելու :

Որպէսզի պատկառելի հովուապետին խաղաղական ջանքերը կարենան դեռ իրենց ամբողջ ազդեցութիւնն ունենալ , անհրաժեշտ է որ էկզարքարանը կարողանայ շօշափելի փաստերով ցոյց տալ Մակեդոնացիներին թէ բացարձակ ապստամբութենէ զատ ուրիշ միջոցով կրնան իրենց վիճակի բարեօքոմ մը ստանալ : Իսկ թիւրքիաի մէջ բարենորոգումներ մտցունելու վրայ խօսիլն աւելորդ , ձանձրացուցիչ և նոյն իսկ ծիծաղելի բան մ'է . կէս դարի և մանաւանդ վերջին 20 տարիների փորձառութիւնը պէտք եղածէն աւելի ապացուցած է այդ : Հետեւապէս աւելորդ աշխատանք մ'է Մակեդոնացիներին բերանը մեղր քսելու փորձեր ընելը , իրենց վարչական բարենորոգումներ խոստանալով , որոնց ոչնչութիւնը շատ լաւ գիտեն արդէն : Բայց կայ խնդիր մը որ ամեն Պուլկարների սրտին կազդէ , անոնց ամենէն հարուստէն և ամենէն կրթեալէն սկսած մինչև ամենէն աղքատը և ամենէն կոշտը . այդ խնդիրն է իրենց կրօնական դաւանանքի ազատ պաշտամունքը : Այդ մասին իրենց արդարացի պահանջներն օրինաւոր գոհացում մը տալը — որին երկար ժամանակէ ի վեր ի դուր կը սպասեն — ամենալաւ միջոցն է , թերևս միակ միջոցն է ապստամբական շարժումի առկն առնելու : Ամեն Երոսէֆ էկզարքն երբ կարենայ Մակեդոնիաի իր հօտին յայտարարել թէ 1870ի ֆէրմանին համեմատ նշանակուած պուլկար առաջնորդութիւնների պէտքերով տրուեցան սուլթանէն . թէ այսուհետեւ պուլկար ժողովուրդն իր ազգային եկեղեցիներն ու դպրոցներ պիտի ունենայ , առանց ունէ նշանակութիւն տալու Ֆէնէրի պատրիարքաւորանի հինցած յաւակնութիւններին . թէ վերջապէս Պուլկարներն իրենց կրօնական և աշխարհական ինքնավարութիւն պիտի վայելեն . այդ բաննորին Ամենապատուութեան ազդեցութեան այնպիսի փայլ մը կուտայ որ իր ամենափոքր խօսքերն անգամ իբրև պատգամ կընդունին և անտըրտունջ կը հնազանդին իրեն : Բայց անոնք որ լաւ կը ճանչեն թիւրքերը և գիտեն թէ ինչ խաղեր կը դառնան

այս պէրաթներ խնդրին շուրջը , օսմանեան կառավարութիւնն անկարող կը տեսնեն Մակեդոնիաի մէջ ապստամբութեան պայթումն արգելելու յարմար այդ որոշումը տալու :

Ռուսները կրնան ստիպել թիւրքերին և պուլկար առաջնորդութիւնների պէրաթները հանել տալ . բայց չեն ընելու : Հիմակուհի մա նշան մը չերկիր թէ Ս . Բէթէրպուրկի կառավարութիւնն Ալեքսանդր Գ . ի մահէն ի վեր հետեւած քաղաքականութենէն պիտի հրաժարի , չնայելով որ այդ քաղաքականութիւն իրեն համար շատ մը սխալ հաշիւների պատճառ դարձաւ . թիւրքերին սպառնալիքներ ընելով մէկտեղ սիրտներին շինելու , օրթոտոքս քրիստոնեայններին որոնց հովանաւորութիւնն իր իրաւունքը կը համարի սուրբ Ռուսիան՝ կեղծապատիր խոստումներ տալու , վարանումի քաղաքականութիւն մը : Այս վիճակի մէջ , Ռուսները պէտք է համակերպին հանդիսատես գտնուելու Մակեդոնիաի խառնակութեան և Աւստրիացիներին Սալոնիկի վրայ արշաւանքին :

Սէմաֆոր

ԿՈՏՈՐԱՅԻ ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Անգլիական լրագիրները հրատարակած էին թէ Տէլէքան և Ճէպրանի ցեղերէն Գիւրտեր յարձակեր են կարինի խնուս գաւառի Սիրնաք գիւղին վրայ և կռուին մէջ 19 մարդ ըս . պաննուեր և 2 մարդ ալ վիրաւորուեր են : Գիւրտերն յաջողեր են շատ մը պաշարեղէն և կենդանիներ յափշտակել տանիլ :

Բայց աւելի յետոյ Կ . պուլէն Ֆրանսական լրագիրներին եկած տեղեկութիւն մը կըսէ թէ « Գիւրտերը Սիրնաք գիւղը կողոպտած , հայ բնակիչների մեծ մասը կոտորած և կիներն ու արջառներն յափշտակած տարած են : Թիւրք զօրքերը կարելի եղածին չափ շուտ վազելով եկած և գիւղը բոցերի մէջ գտած են : 500ի չափ հայեր ըս . պաննուած են . Գիւրտերը ամեն վիրաւորուածները բռնեւ բոցերին մէջ նետեր են » :

Զգիտենք թէ այդ միևնոյն դէպքն է որ առաջ ու յետոյ տարբեր պատմուած է , սպաննուածների աւելի կամ պակաս թիւ մը նշանակուելով , թէ Սիրնաք գիւղին վրայ երկու անգամ յարձակում և կոտորած եղած է : Բայց սա անտարակուսելի է որ ծանր դէպք մը ու կոտորած պատահած է խնուսի գաւառին մէջ : Իսկ զալով այն կէտի թէ թիւրք զօրքերը շուտով վազեր են կոտորածի առջին առնելու համար բայց մինչև հասեր են ամեն բան լմացած է եղեր , եթէ դէպքը եղերեւր . զական չլինել , պիտի ըսէինք որ շատ ծիծաղաշարժ է այդ պատմութիւնն : Եթէ թիւրք կառավարութեան մասը չլինի այդ կոտորածի մէջ , եթէ Գիւրդերն արդէն ապահովուած չլինին կառավարութեան կողմէն , չեն համարձակուիլ չիւղերի վրայ յարձակելով հայերը կոտորել :

Մի քանի հայասէր Ֆրանսացիներ խմբակի մը Բարիզի մէջ հրատարա-

կած Pro Armenia ֆրանսերէն կի-
սածսեայ թերթի բոլոր թիւերը լեցուն
են թիւրքիաի հարստահարութիւն-
ներն և կոտորածներն լուրերով :

ՀԱՅԵՐ Ի ԹԻԻՐԻԻՍ

Տրագիկոնի Հայերն իրենց առաջ-
նորդ ընտրել են Մուշի Առաջնորդա-
կան Տեղապահ Տ. Բարգէն Ծ. Վ.
Կիւլէսէրեանն որ Մուշի կառավարչին
հետ ունեցած անհամաձայնութիւն-
ներին պատճառով Կ. պօլիս բերուած
էր :

— Զմիռնի La Réforme շաբաթա-
թերթի խմբագրապետ Ստեփան Ոս-
կանի մահը ցաւով իմացանք :

Հանգուցեալ ծերունի հայ գրագէտը
քառորդ դարի չափ կը լինի որ հայ
գրականութեան ասպարէզէն քաշ-
ուած, ֆրանսերէն Լա Բեֆօրմ շաբա-
թաթերթը կը հրատարակէր Զմիռնի
մէջ բայց իր սիրտ միշտ հայ մնացած
է և տեղական ֆրանսերէն թերթերին
մէջ երբ յարձակումներ պատահած
են Հայերին վրայ, Լա Բեֆօրմ մէջ
իր սուր գրչով պաշտպան կանգնած է
Հայերին : Արմէնիայի հրատարակու-
թեան Ա տարին իրեն գիմեցինք թէ
կը թողատէ՞ արդեօք Արմէնաք լը-
րագրին մէջ իր գրած Հայ դիպաց-
նունքի մը վէպը արտատպել Արմէնիայի
մէջ և յետոյ ալ առանձին տետրակով
հրատարակել և թէ ինչ պայմաններով
նա շատ սիրալիր և քաջալերական նա-
մակով մը մեզ պատասխանեց թէ ա-
մեն իրաւունք կուտայ մեզ իր բոլոր
հրատարակածներն մասին, և միայն
մէկ պայման կառավարէ. լուսթեամբ
անցնի իր անունի վրայէն քանի որ
ինք թիւրքիաի մէջ կը գտնուի (այժմ
վախճանած և ոչ միայն թիւրքիաի,
այլ ամբողջ աշխարհէն մեկնած լինե-
լով, ինքնին ոչնչացած է այդ պայման) :
Հետևապէս Մարտի 1900 : Աթաթալ 198
հրատարակած Ա տետրակին, Հայ դիպաց-
նունքի մը, որ սպառած է այժմ, Ստե-
փան Ոսկանի, Զմիռնի այդ ազատամիտ
և հայրենասէր գրագէտի գրչի ծը-
նունդն է եղած, ինք եղած է առաջին
անգամ, 1855ին, Ֆրանսիայի մէջ (Բա-
րիլ) հայերէն լրագիր հրատարակողը,
Արևելք անունով, որ այն ժամանակի
Պատրիարքարանի Ազգ. Վարչութեան
և ֆրանսաբան մի քանի հոյ եկեղե-
ցաւանների արարքը խստիւ քննա-
դատուին համար, անոնց կողմէն այլ
ևայլ արգելքներ կը հանուին իրեն
դէմ և Արևելքը կը գաղթէր. բայց Ոս-
կանեան նորէն կը սկսի պայքարը
Արևելք անուն մի ազատաշունչ
թերթ հրատարակելով իր հայերէնը,
պարզ ու կանոնաւոր աշխարհաբար,
կովիկ ոճ մ'ունէր. իր մտքի արտա-
յայտութիւններ ազատական, ոգևորիչ
ու անկեղծ էին : Եւ տարբեր բան մը
չէր սպասուել այն Հայէ որ Բարիլի
մէջ ազատաշունչ գաղափարներով սը-
նած և 1848ի Յեղափոխութեան մի-
ջոցին հանրապետականների շարքին
մէջ խառնուած, պահ մը ինք քարձ-
րացուցած և պարզած էր յեղափո-
խութեան գրչակն երբ ժողովուրդին
առջևէն գնացող գրչակները թա-

գաւորական զօրքերէն գնաւահար
եղած և գրչակն ալ ձեռքէն վար
ինկած էր : 20 տարի Բարիլի մէջ
ուսման և գիտութեան պաշարն ստա-
նալէ և հայերէն ու ֆրանսերէն թեր-
թերի խմբագրութեամբ ու աշխա-
տակցութեամբ զբաղելէն յետոյ, հայ-
րենիքի կարօտը կը քաշէ զինք թիւր-
քիա (կարգալ այս նկատմամբ իր
գրած մէկ ոտանաւորը՝ «Զմիռն չափէ
թիւրքիա» սկզբնաւորութեամբ, որ
մեր հրատարակած «Հայ դիպաց-
նունքի մը» վէպին վերջաբանը կը
կազմէ) և Զմիռնի մէջ կը հրաւիրեն
զինք ազգային վարժարանների տես-
չութեան : Բայց իր այդ պաշտօնավա-
րութիւն երկար չտևեց և հակառա-
կութիւններ ծագեցան իրեն դէմ :
Այդ դէպքեր ասկէ շատ ժամանակ
առաջ կատարուած բաներ լինելով
և այժմ մեզ մօտ հին լրագիրներ չու-
նենալով, չենք կարող ճշդութեամբ
մանրամասնել իրեն դէմ ծագած
խռովութեան պատճառները : Որչափ
կը յիշենք այն ժամանակ մեր կար-
դացածներէն, Ստեփան Ոսկան եւրո-
պական ճշգրտագիտութեամբ կարգ ու
կանոն կուզէր մտցունել մեր վարժա-
րաններին մէջ և թոյլ վարժապետներն
անոր կարգապահութեան պահանջ-
ներէն ազատ մնալու համար ժողո-
վուրդը զրգոցեցին իրեն դէմ. և որով
հետեւ Ոսկան իր տեսչութեան օրով
կուզէր ուսուցիչներին կանոնաւորա-
պէս և լաւ թոշակ վճարել որպէսզի
իր ծրագիրներ ըմբռնող լաւ ուսու-
ցիչներ ունենայ իր ձեռքի տակ և կա-
րենայ անոնցմէ արդիւնք սպասել,
«այս մարդ չուր ծախքերի գումարա-
նալով վարժարանը պարտքի տակ
պիտի թաղէ» ըսին և զրգոցեցին ժողո-
վուրդը որով Ստեփան Ոսկան վհա-
տած հրաժարական տուաւ և այդ ժա-
մանակէն սկսած, մեր ազգային գոր-
ծերէ քաշուելով, Զմիռնի ֆրանսա-
կան շրջանակին մէջ աշխատելու ձեռ-
նարկեց Լա Բեֆօրմ թերթը հրատա-
րակելով գոր քառորդ դարէ ի վեր կը
շարունակէր մեծ յաջողութեամբ :
Ինք արդէն լաւ տիրապետած էր
ֆրանսերէն լեզուին և իր մայրենի
լեզուի պէս գիտէր նաև զինք որդեգրող
հայրենիքի լեզուն ալ (Ստեփան Ոսկան
Բարիլի գտնուած միջոցին, ֆրանսա-
կան հպատակութիւն ստացած և այն-
պէս թիւրքիա վերադարձած էր) :
Այլ սակայն իր սիրտ երբէք դադարած
չէր իր ծննդական հայրենիքի և ազգի
համար բաբախելէ ինչպէս որ այդ
ծանօթ եղած է մեզ ինչ ինչ հանգա-
մանքների մէջ :

Ստեփան Ոսկան մեծ մարդ մ'էր.
և թէ և այժմ չէր գրեր հայերէն, չէր
պաշտօնավարեր Հայերին մէջ, բայց
օտար շրջանների մէջ աշխատելով ալ
պատիւ կը բերէր հայ անունին, հայ
ցեղի ընդունակութիւններին : Իր
անցեալը սէր ու յարգանք կը ներ-
շնչէ մեզ, իր ներկայի պատկառանք :
Ուստի խորին տխրութեամբ համակ-
ուելով իր մահագոյթ իմացած միջոցին,
պարտք համարեցինք դէթ այս մի
քանի տողեր նուիրել իր յիշատակի :

ԻՇԽԱՆ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Վառնաի Հայերին մէջ կը կարգաւ-
ք :

«Բարիլի կը գրեն մեզ թէ Ն. Բ.
Իշխան Լուսինեան իր վերջին հեղի-
նակութիւնն եղող հոյակապ ֆրանսա-
հայ Բառարանէն, բացի այլալի հաս-
տատութիւններէ և թանգարաններէ,
20 օրինակ ալ կիպրոսի Ազգային Որ-
բանոցին նուիրեր է :»

Ինչպէս յայտնի է, յիշեալ Բառա-
րանի Ա հատորը միայն տակաւին հը-
րատարակուած է և այդ հատորի իւ-
րաքանչիւր օրինակի գին որոշուած է
25 ֆրանկ :

Մարտի 1900 : Հրատարակուող
L'Aigle շաբաթաթերթը մարտ 10ի
թուին սկիզբը գրած է Բարձր. Իշ-
խան Գուրտոն Լուսինեանի պատկերը
և տեղեկութիւններ տուած է Լուսին-
եանների ազգատոհմին վրայ : Անոնց
չառաւիղ իշխան Գուրտոն Լուսինեանի
մասին գովեստներ կարդալով յիշած
է մասնաւորապէս իր վերջին հոյակապ
աշխատութիւնը, Պատկերադարձ
Ֆրանսաիւն լոր Բառարանի հրատա-
րակութիւնը, և արտատպած է Պորտոի
Journal de Bordeaux պօստաբարձա-
կան թերթի յունուար 20ի թուին մէջ
L'Arménie et le Prince Guy de Lusig-
nan վերնագրին տակ հրատարակ-
ուած խմբագրականն ու իշխանին
նուիրուած ոտանաւորը :

Պորտոի այդ օրաթերթէն կիմա-
նաք որ Ժիրօն և Շարանթ ինքնե-
րիէօր նահանգներին մէջ «Հայասիրա-
կան Մասնաժողով»-ներ (Comité Ar-
ménophile) կազմուած են որոնք հա-
յասիրական գաղափարներ կը տարա-
ծեն իրենց շրջանակների մէջ :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շնորհակալութեամբ ստացած ենք
հետեւեալները :

Եղիազար Մուրադեան. Գրեմալիս
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴԻ ԵՒ Ա-
ՆՈՐ ՊԱՏՄՈՐԴԻՆՆԵՐ : Աղբաւարներ : Հայ.
Տպ. «Արաբ» : 1900 : Աթաթալ 198
հրատ : Գին 2½ ֆր. Աղբաւարներին մէջ :
(Հեղինակը ընտելութեան առնելով մեր
Արշակունի Թագաւորներէն Արշակ Բ.ի
և Պապի մասին խորեմաշի «Հայոց պատ-
մութեան» մէջ գրուածները, անոնցմէ
չառն անհաւանական և անստոյգ կը
գտնէ. իսկ ընդհակառակ ինք ցոյց կու-
տայ որ այդ Թագաւորներ մեծագործ
մարդիկ եղած են որոնք քաղաքական իշ-
խանութիւնն եկեղեցականների ձեռնմէն
ազատել ճգնած են — ինչ որ Եւրոպացի
լուսաւորեալ ազգերը կը նեն հետգհետէ
— և եկեղեցական դասին պատկանող
պատմագիրներ կուսակցական ոգով ջա-
նացած են վատագործութեամբ մեծ նպատա-
կի մը ծառայող այդ հայ Թագաւորնե-
րը : Մեր պատմութեան քննադատելի
կէտերն ուսումնասիրողներին համար հե-
տաքրքրական է այս աշխատասիրութիւն
որ «Արաբ» տպարանի վարչութիւնը
հրատարակած է այժմ, բազմապատկա-
հեղինակի կենդանութեան ժամանակ այս
գործ անտիպ մնացած լինելով) :

ՏԱՐՈՒՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Գրեց Տօրթ.
Ն. Տաղաւարեան Ազատի Գիտութիւնս.
Գ. տպագրութիւն. Կ.պօլիս. Տպագր.
Նշան Կ. Պէրպէրեան. 1901 : (Հեղինակը

կը բացատրէ Տարուին վարդապետու-
թիւնը, կենդանիների տեսակները բա-
րեշնչուելով հետգհետէ կենդանական
նորանոր ցեղեր կազմուելու մասին :)
Գինն է Կ.պօլիս մէջ 3 դրոշ :

ԹԻԻՐԻԻՍ ԼՈՒՐԵՐ

Կ.պօլիս կը հաղորդեն թէ ոստի-
կանութիւնը Սթամպուլի կողմը յայ-
տարարութիւններ ձեռք անցուց ու
րոնք Երիտասարդ թիւրքերը փակ-
ցուցեր էին պատերին վրայ, իմացու-
նելու համար մահմէտական ժողովրդին
թէ քիչ ատենէն ապստամբութիւն մը
պիտի ծագի վարչական ներկայ դրու-
թեան դէմ : Այդ յայտարարութիւն-
ների մէջ կազդարարէին նաև քրիս-
տոնեայնների որ իրենք չվախնան ու
րովհետեւ շարժուել իրենց դէմ չէ :

Չգիտենք թէ իրօք Երիտասարդ
թիւրքերի կուսակցութեան կողմէն
հակացուած են այդ յայտարարութիւն-
ներ թէ ոստիկանութեան սովորական
մէկ խաղն է, դաւ մը գտած լինելու և
իշխաւարաւորներ ցոյց տալու համար :
Միայն թէ հետեւեալն այս եղած է
որ այդ պատրուակով շատ մը թիւր-
քեր և անոնց հետ մէկտեղ Հայեր ալ
ձերբակալուած և բանտը նետուած
են :

ԿԱՐԵԻՈՐ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ ԽՈՒԼԵՐԻՆ ՀԱՄԱՐ

Հօլպէրի հաստատութեան շինած ու-
կիէ արուեստական ականջաթմբակները
(tympanes artificiels en or) խլուքեան,
գլխի եւ ականջների մէջ տիրող ճեղա-
ցալից ձայներին դիմաւ ազդեցիկներն
են : Ասոնց շնորհով բժշկուածներէ ոմանք
երախտագիտութեամբ նուէրներ ըրած են
որոնք հիմնադրամ մը կազմելով դիւրու-
թիւն տուած են յիշեալ հաստատու-
թեան, ձրիապէս զրկելու այս ականջա-
թմբակներ անոնց որոնք կարողութիւն
չունին ստանալու :

Դիմել հետեւեալ հասցէին.
Institut Hollebeke, Kenway House,
Earl's Court, Londres W (Angleterre)

ԱՆԳԼԵԻՍԻԱՆՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Պօէրներին դէմ կուռող անգլիական
զօրաբանակը վառնաւոր թշնամի մ'ալ
ունեցած է վերջին ժամանակներ : Ժան-
տախտը տարածուած է Բէրլի գաղութին
մէջ և մաս մ'ալ այն կը կոտորէ անգլիա-
կան զօրքերէն :

— Լորտ Բիչնէր առաջարկեց զօրավար
Պօթաին որ իրար հետ տեսակցին խա-
ղաղութեան պայմաններին վրայ : Տեսակ-
ցութիւնը տեղի ունեցաւ Բիչնէրի
շրջակայները կըն-Հիլ կողմում լեռին
վրայ : Զօրավար Պօթա ձին նստած մինակ
գնաց հոն. Լորտ Բիչնէր իր քարտուղա-
րի հետ մէկտեղ գնացած էր : Լորտ
Բիչնէր 7 օր զինադադար տուաւ որ-
պէսզի զօրավար Պօթա պօէր կառավա-
րութեան և միւս զօրավարներին հետ
մէկտեղ խորհրդակցին խաղաղութեան
պայմաններին վրայ : Սակայն շատ հաւա-
նական շերտի որ ընդունուին այդ պայ-
մաններ որովհետեւ Պօթաին կը պնդէին
իրենց անկախութեան մասին, միջոցեւ
անգլիական կառավարութիւնը Լորտ
Բիչնէրի միջոցով կառավարէ իրենց քա-
ղաքական ինքնավարութիւն տալ բայց
իր գերիշխանութեան տակ :

